

Daria Kinga Kowalska

Uniwersytet Rzeszowski

Rozwój handlu zagrożonymi gatunkami oraz ujęcie międzynarodowych i krajowych uregulowań prawnych ograniczających nielegalny handel nimi

Na terenach, które położone są w obrębie dwóch znanych ludzkości rzek, jakimi są Tygrys i Eufrat, rozwijał się handel. To tam ukształtowały się jedne z najstarszych na świecie społeczności, które z czasem ewoluowały w rozbudowane cywilizacje. To właśnie mieszkańcy Egiptu i Mezopotamii stworzyli wielowiekowy zawód, który przetrwał do naszych czasów pod wieloma postaciami, m.in. handlu ruchomego, stacjonarnego i tego, który w XXI w. coraz bardziej się rozrasta, tj. handlu wysyłkowego. Starożytni zbywali towary w najrozmaitszych miejscach, dostarczając je za pomocą zwierząt pociągowych. Z biegiem kolejnych dziesięcioleci wytworzyły się stałe trasy, którymi podążali handlarze, aby sprzedać swoje towary¹. Najpopularniejszą z nich był tzw. Jedwabny Szlak, którego długość wynosiła ok. 12 tysięcy kilometrów. Konsolidował on trzy kluczowe obszary geograficzne: Chiny, Europę oraz Bliski Wschód. Już wtedy sprzedawano gatunki inwazyjne dla poszczególnych terytoriów².

Kolejny etap rozwoju handlu nastąpił na przełomie XV i XVI w., gdyż w tym właśnie okresie rozpoczęły się wielkie odkrycia geograficzne. Przyczyniły się one do daleko idącego postępu kultury pojedynczo rozpatrywanych narodów. Pobudki odkrywców były rozmaite, jedni zaabsorbowani byli zdobywaniem różnorodnych bogactw, inni z kolei wyrażali chęć pogłębienia swojej wiedzy geograficznej³. Jako jedną z głównych przyczyn wielkich odkryć geograficznych można również wskazać obligatoryjne znalezienie nowych szlaków handlowych. Konsekwencją tego było odszukanie zupełnie odmiennych, nieznanych dotąd towarów, ale i conquista nowych lądów oraz ich kolonizacja,

¹ *Handel. Historia i współczesność*, <http://www.handlowe.szkolenia24h.pl>, <http://www.handlowe.szkolenia24h.pl/poradnik/handel-historia-i-wspolczesnosc/1100/> (dostęp: 14.05.2022).

² *Jedwabny Szlak*, pl.wikipedia.org, https://pl.wikipedia.org/wiki/Jedwabny_Szlak (dostęp: 14.05.2022).

³ A. Kudławiec, *Odkrycia geograficzne – zarys historyczny*, Lwów 1938, s. 5.

która przebiegała niejednokrotnie w bestialski sposób. Pojawiły się już wtedy na rynku dotąd nieznane gatunki roślin i zwierząt, które wywołały popyt na wyroby ze zwierząt egzotycznych⁴.

Proces ten ewoluował dalej, a dzięki rewolucji przemysłowej wykształciła się międzynarodowa sprzedaż towarów, której rozkwit nastąpił w XIX w. Budowano fabryki, które wytwarzały towary i produkty znacznie szybciej niż manufaktury charakteryzujące się pracą ręczną. Łączyło się to ze wzmoczoną eksploatacją roślin i zwierząt. Produkty powstawały błyskawicznie i w dużych ilościach, dlatego potrzebowano nowych rynków zbytu. Te znaleziono natomiast w państwach kolonialnych. Wiek XX przyniósł powtórne zmiany w wymianie towarów. Dzisiejsza sprzedaż natomiast ukierunkowana jest na kooperację poszczególnych krajów. Mamy do czynienia z coraz to bardziej zaawansowanymi technologiami produkcji, ale i z rozbudowanym systemem działań marketingowych. Handel, który umożliwia nam Internet, zyskuje na znaczeniu. Konsumenci początkowo podchodzili z pewną dozą sceptycyzmu do takich tworów jak sklepy internetowe czy do ogłoszeń kupna-sprzedaży na różnego rodzaju portalach czy forach. Jednak proces globalizacji wymusił na konsumencie zmiany w sposobie robienia zakupów, a na przedsiębiorcach maksymalizację zysków. Opis tego procesu pozwoli zrozumieć nam, jak doszło do tego, że człowiek zaczął handlować naturą⁵.

Luc de Clapiers de Vauvenargues twierdził w swoim dziele *Uwagi i myśli*, że „handel jest szkołą oszukaństwa”⁶. Francuski moralista nie mylił się w tym stwierdzeniu. Ludzie starają się osiągnąć jak największy zysk w sposób nie do końca etyczny. Stąd przedsiębiorcy uciekają się do sposobów, które łamią nie tylko kodeks etyki biznesowej, ale i prawo. Rządza zysku powoduje, że mamy do czynienia w handlu z takimi pojęciami, jak korupcja czy celowe zawyżanie cen. Przedsiębiorcy często oszukują nie tylko swoich klientów, ale usiłują zwieść organy państwowe. Często praktyką jest zatajanie prawdziwych dochodów przedsiębiorstwa przed narzędziami kontroli administracyjnych organów państwa. Z zatajaniem informacji przed organami administracji państwowej wiąże się również pojęcie przemytu, który potocznie nazywany jest szmuglem. Każdego roku przemyca się najprzeróżniejsze rzeczy, np. papierosy, narkotyki, odzież, perfumy, kamienie szlachetne, paliwo, ale – o czym rzadziej się mówi – obszar przemytnictwa dotknął również rośliny i zwierzęta. Wyjątkiem nie są także te zagrożone wyginięciem.

Mogłoby się wydawać, że istota rozumna, jaką jest człowiek, zdaje sobie sprawę z tego, że jest częścią otaczającego ją świata i powinna z nim koegzy-

⁴ *Handel. Historia i współczesność.....*

⁵ Tamże.

⁶ L. de Clapiers de Vauvenargues, *Uwagi i myśli*, Lwów 1909, s. 56.

stować w harmonii. Jednak działania, jakie podejmuje w stosunku do świata natury, niejednokrotnie wymuszają odzew prawodawców, w tym też tego, który obejmuje obszar prawnokarny⁷. Na różnego rodzaju forach internetowych czy stronach można znaleźć ogłoszenia, gdzie ludzie deklarują sprzedaż kłów tygrysa, skorupy żółwia czy pijawki lekarskiej. Kontrabanda, a także sprzedaż wymierających odmian kolorowego piękna jest interesem przynoszącym pokaźne zyski. IUNC podaje, że obroty z bezprawnego przemytu i handlu mieszczą się w granicach od 5 do 20 mld dolarów. Jeśli bierzemy zatem pod uwagę wysokość uzyskiwanych dochodów, to handel zagrożonymi gatunkami możemy umiejscowić na podium za handlem bronią czy narkotykami. Proceder ten jest nader intratny, ponieważ zbędne są tu duże inwestycje, a same nakłady finansowe są nikłe, natomiast możliwe przychody, które może osiągnąć inwestor, liczy się w milionach dolarów. Same konsekwencje prawne nielegalnego handlu gatunkami zagrożonymi są także mniejsze, co jeszcze bardziej zwiększa zainteresowanie wśród grup przestępczych. Do wzrastającego zainteresowania tym nielegalnym procederem przyczynia się również w niemałym stopniu orzecznictwo sądów, ponieważ wyroki charakteryzują się mniejszą surowością niż w przypadku analogicznych przestępstw. Reakcja społeczeństwa i przedstawiciele mediów jest nikła. Materiały, które ukazują się szerszemu gronu publiczności, zazwyczaj traktowane są jako jednodniowa heca niż jako rzetelne materiały, które próbowałyby poznać i przedstawić meritum całej sprawy. Duża część społeczeństwa ignoruje lub toleruje sprawy zdemaskowania przemytu roślin i zwierząt. Zachowanie takie wynika z faktu, iż przemyt ten nie dotyka społeczności i ich bliskich w sposób bezpośredni, nie stanowi on zagrożenia ani dla ich życia, ani dla ich zdrowia. Takie miasta jak Świętochłowice, Łódź, ale i m.in. Wrocław są najważniejszymi punktami, w których rozlokowane są giełdy zoologiczne. To właśnie w takich miejscach w Polsce kwitnie zabroniony handel zagrożonymi gatunkami roślin i zwierząt, których zasadniczy transport odbywa się z Republiki Czeskiej, jak też z innych kierunków wschodnich⁸.

Kluczowym miejscem nielegalnego przemytu i sprzedaży zagrożonych gatunków roślin i zwierząt jest obszar Azji Południowo-Wschodniej, ale osoby zajmujące się tym nielegalnym procederem rozsiane są na całej szerokości geograficznej naszego globu. Skupiają się one w gangach, czego skutkiem jest

⁷ D. Polek-Hawranek, *Prawnokarne aspekty przemytu fauny i flory w świetle międzynarodowego i polskiego ustawodawstwa*, repozytorium.ka.edu.pl, https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/25012/Polak_Prawnokarne_aspekty_przemytu_fauny_i_flory_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 14.05.2022).

⁸ M. Chackiewicz, *Wybrane niebezpieczeństwa i zagrożenia związane z przemytem ginących gatunków flory i fauny*, depot.ceon.pl, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6490/21.pdf?sequence=1>, s. 1 (dostęp: 14.05.2022).

duży wzrost przestępczości zorganizowanej. Gangi te ogniskują w zachodniej części starego kontynentu, na obszarach, które charakteryzują się wysoką dynamiką wzrostu gospodarczego. Są to m.in. obszary Azji, Ameryki Łacińskiej czy nieznaczej części Afryki. Kraje te zatem można podzielić na te, które są rozwinięte i rozwijające się. Niska stopa życiowa populacji, pokaźne zadłużenie, a co za tym idzie, dysproporcja majątkowa społeczeństwa oraz antagonizmy to okoliczności, które sprzyjają rozprzestrzenianiu się nielegalnego handlu dzikimi, zagrożonymi okazami roślin i zwierząt. Taki nielegalny proceder zyskuje przyzwolenie większej części społeczeństwa krajów rozwijających się, ponieważ zapewnia on zastrzyk gotówki najbiedniejszej i najbardziej zadłużonej jej części⁹. Przyzwolenie na ten niezgodny z prawem proceder łamie zasadę humanitaryzmu. A to właśnie ta idea była zacznym powstania przepisów prawnych chroniących zwierzęta i rośliny. Samo sformułowanie, jakim jest „humanitaryzm”, swoje korzenie ma w kraju nad Sekwaną. Powstało ono na początku XIX w. Humanitaryzm był potwierdzeniem godności ludzkiej, która gwarantowała mu podstawowe prawa. Z czasem idea ta uległa modyfikacji, ponieważ godność nie była już tylko przymiotem ludzkim, ale przymiotem jednostki żyjącej. Argumentem, że godność posiada każda istota żyjąca, była umiejętność odczuwania. Natomiast konsekwencją modyfikacji było porzucenie przedmiotowego obchodzenia się ze zwierzętami. To zjawisko nosi nazwę dereifikacji. Zwierzęta stały się podmiotem, a nie przedmiotem prawa¹⁰.

Rozporządzenie prezydenta z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt było pierwszym aktem prawnym w naszym kraju, który zawierał zapis na temat humanitaryzmu¹¹. Normował on m.in. sytuację, w której doszło do znęcania się nad zwierzęciem, czego następstwem był jego ciężki stan. W tym wypadku po wcześniejszej opinii lekarza weterynarii organy administracji powiatowej, właśnie posługując się odniesieniem do humanitaryzmu, mogły wydać decyzję o zabiciu takiego zwierzęcia. Zważywszy na to, że rozporządzenie zostało wydane w 1928 r. i były to czasy międzywojnia, to zapisy tego dokumentu wydają się być postępowymi, zwłaszcza jeśli zestawimy je z przepisami normującymi analogiczny obszar w innych krajach. Dzisiaj te kwestie reguluje ustawa o ochronie zwierząt, która w art. 1 mówi, iż „zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą. Człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę” (Ustawa z dnia 21 sierpnia o ochronie zwierząt)¹². Również tutaj obecna jest dereifikacja. Ustawa nakazuje obchodzić się

⁹ Tamże.

¹⁰ E. Melaniuk, *Przestępczość wobec dzikich zwierząt w ujęciu prawnokryminologicznym*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2019, (26), s. 130–160, <https://doi.org/10.5281/zenodo.3751712>.

¹¹ Dz.U. 1928, nr 36, poz. 332.

¹² Dz.U. 1997, nr 111, poz. 724.

ze zwierzętami w sposób humanitarny, zapewniając im opiekę i zaspokojenie potrzeb. Znacząco potępiane są zachowania, które mają na celu wyzysk zwierząt, czy to w celach zarobkowych, badawczych, czy rozrywkowych. Właściwe traktowanie zwierząt nie jest tylko obszarem zagadnień prawnych, ale jest istotne w odniesieniu do zagadnień etycznych czy dydaktycznych¹³.

Grupy przestępcze, które wcześniej parały się innymi gałęziami przemytu, m.in. handlem bronią albo narkotykami, przebrażowały się lub wybrały mniej ryzykowny profil działalności, jakim jest handel dzikimi zagrożonymi gatunkami roślin i zwierząt. Zważając na to, iż grupy te są liczebne oraz nienagannie zorganizowane, przemyt ma zasięg światowy. Dociera do każdego kontynentu i wyniszcza jego zasoby. Sytuację tę obrazuje aktywność gangów w kwestii podrabiania dokumentów, które fałszują przebieg połowów w północnej części Oceanu Spokojnego. Co ciekawe, działania prawnie zabronione, np. nielegalna wycinka drzew, mogą wzmacniać antagonizmy zarówno te o zasięgu krajowym, jak i regionalnym. Systematyczne wylesianie, a następnie przemyt i handel nielegalnie pozyskanym drewnem to jedna z bardziej szkodliwych działalności człowieka, która jest skierowana na środowisko naturalne. Aby walka z tą przestępczością zorganizowaną była skuteczna, potrzebna jest dogłębna analiza wszelakiego przejawu tego przestępczego procederu. Analizowana powinna być każda próba przemytu i dotyczyć zarówno tych przemytów, które możemy zaliczyć do udanych, jak i tych, którym udało się zapobiec. Niestety wątek kryminalny, czy to w przekazach medialnych, czy nawet w środowisku naukowym, jest niejednokrotnie bagatelizowany i pomijany. Wzmianki o przestępcach, którzy zajmują się nielegalnym przemytem i sprzedają flory i fauny, są nikiel¹⁴. Konsekwencją dewastacji naturalnych środowisk, w których żyją zagrożone gatunki roślin i zwierząt, jest zmniejszenie ich populacji lub ich całkowite wyparcie. Proces ten przyspiesza dodatkowo urbanizacja oraz coraz szybsze przekształcanie świata w globalne przedsiębiorstwo przemysłowe. Jednak aby tak nielegalny proceder mógł zaistnieć, potrzebni są nabywcy, którzy z kolei zapewnią popyt na artykuły i przetwory, których substratem są komponenty dostarczane z zagrożonych wyginieciem roślin i zwierząt. Towarem, który budzi zainteresowanie wśród nabywców, są niejednokrotnie zwierzęta żywe, ale nie jest to warunek konieczny, ponieważ egzemplarze, które przybierają postać martwych, wypchanych osobników, czy ich fragmentów, również znajdują swoje miejsce na tym czarnym rynku. Pamiętać trzeba jednak o tym, iż taka sytuacja nie jest ewenementem, ponieważ nielegalny handel,

¹³ E. Melaniuk, *Przestępczość wobec dzikich zwierząt w ujęciu prawnokryminologicznym...*, s. 130–160.

¹⁴ M. Chackiewicz, *Wybrane niebezpieczeństwa i zagrożenia związane z przemytem ginących gatunków flory i fauny...*, s. 1.

m.in. futrami zwierząt, kością słoniową czy rzadkimi gatunkami roślin, od lat sekundował człowiekowi. Jednak rozwój cywilizacyjny przyspieszył i pogłębił ten proces, eksploatacja nabrała już niemal szabrowniczego charakteru. Konsekwencją tego jest zanikanie gatunków dotąd nieujarzmionych i wolnych, których odbudowa jest już praktycznie niemożliwa. Ubytki w naturalnym środowisku są ogromne i nieodwracalne. Nadto produkty, które wytwarzane są z zagrożonych gatunków, substancje z nich pozyskiwane, jak i również one same stały się dobrami luksusowymi. Wystawne torebki, buty, skórzane kurtki, futerały, do których produkcji użyto zagrożonych roślin i zwierząt, których to z kolei zasoby z roku na rok się kurczą, stały się swoistym „owocem zakazanym”. Kupujący prześcigają się w tym, kto szybciej nabędzie daną rzecz. Ich atrakcyjność wzrasta przez wzgląd na to, iż są one produkowane z gatunków, których liczebność jest tak nikła, że możliwe jest ich całkowite wyginięcie, a tym samym nikt inny nie będzie miał identycznej torebki czy butów co dany konsument, który zakupił towar z nielegalnego przemytu dzikimi zagrożonymi gatunkami roślin i zwierząt¹⁵.

Nielegalny przemyt i handel zagrożonych gatunków roślin i zwierząt skierowany jest na błyskawiczne i pokażne przychody. Jest procederem, który czerpie zysk z działań szkodliwych, który wywołuje bezpowrotne zniszczenia w naturze. Skala tego nielegalnego handlu jest tak duża, a szkody tak ogromne, że konieczne jest zapewnienie współpracy międzynarodowej w tym zakresie¹⁶. Prawo międzynarodowe reguluje ochronę zwierząt wolno żyjących tzw. dyrektywą siedliskową, tj. Dyrektywą Rady 92/43/EWG z dnia 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory¹⁷. Rada, ogłaszając powyższą dyrektywę, wzięła pod uwagę takie aspekty, jak: Traktat Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, opinię Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz wniosek Komisji, jak również opinię Parlamentu Europejskiego¹⁸. Najważniejsze zadania Dyrektywy zostały wyrażone w art. 2 ust. 1, a są nimi: „przyczynienie się do zapewnienia różnorodności biologicznej poprzez ochronę siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory na europejskim terytorium Państw Członkowskich, do którego stosuje się Traktat” oraz „zachowanie lub odtworzenie, we właściwym stanie ochrony, siedlisk przyrodniczych oraz gatunków dzikiej fauny i flory będących przedmiotem zainteresowania Współ-

¹⁵ M. Chackiewicz, *Ekologiczne i społeczne aspekty przemytu ginących gatunków roślin i zwierząt*, depot.ceon.pl, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6474/444.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (dostęp: 14.05.2022).

¹⁶ Tamże.

¹⁷ E. Melaniuk, *Przestępczość wobec dzikich zwierząt w ujęciu prawnokryminologicznym...*, s. 130–160.

¹⁸ Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.

noty”¹⁹. Dyrektywa ta skupia zatem swoją uwagę na zapewnieniu bezpieczeństwa bioróżnorodności biologicznej. Aby ochrona była efektywna, konieczne jest objęcie nadzorem siedlisk przyrodniczych oraz gatunków zagrożonych roślin i zwierząt. Ponadto Rada stwierdza, że nadzór nie jest wystarczającym środkiem zabezpieczającym, dlatego też jako dodatkowy cel przyjmuje restytucję lub jeśli to możliwe, ocalenie tychże organizmów²⁰.

Dyrektywa ta stała się zaczynem do zapoczątkowania programów, które tworzą swojego rodzaju siatkę prewencyjną dla ochrony zagrożonych gatunków roślin i zwierząt na terenie państw Wspólnoty Unii Europejskiej. Programy te łączą się pod jedną nazwą projektu, jakim jest Natura 2000²¹. Polska w 2003 r. wstępując do Unii Europejskiej, została obciążona obowiązkiem wytyczenia na swoim obszarze administracyjnym sieci Natura 2000. Uregulowania Wspólnoty stały się mającą najmniej lat podstawą prawną ochrony przyrody w Rzeczypospolitej Polskiej²². Stało się to za sprawą Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody²³.

Schyłek lat 90. był okresem, gdzie zaczęto wdrażać sieć Natura 2000. Przygotowywano wtedy badania dotyczące liczebności siedlisk i gatunków zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem. Trwały w tym czasie również negocjacje na podłożu legislacyjnym. Wprowadzono nowe uregulowania, które miały na celu suplementację norm unijnych o siedliska i gatunki, które powinny zostać włączone pod protekcję w Polsce, a które z kolei charakteryzowały się absencją w Unii Europejskiej i z tego też powodu nie zostały normowane prawem Wspólnoty. Swoją aktywność w tym procesie zaznaczyli pracownicy Ministerstwa ds. Ochrony Środowiska oraz znakomici badacze m.in. z Instytutu Ochrony Przyrody PAN czy Zakładu Ornitologii PAN²⁴. Kolejnym etapem było wyznaczenie obszarów, na których znajdowały się gatunki roślin i zwierząt zagrożonych wyginięciem, sporządzenie wykazu ich siedlisk oraz przedstawienie propozycji ich ochrony. Te wszystkie dane zestawiono w 2001 r. w tzw. Koncepcji sieci Natura 2000, która została sporządzona według instrukcji Ministerstwa Środowiska. Co ciekawe, tereny, które miały zostać objęte siecią ochrony, stanowiły w sumie 13,5% całego obszaru Polski. Proces rozwoju sieci 2000 na obszarze naszego kraju zawdzięczamy w głównej mierze poświęceniu i umiejętnościom badaczy z Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska. Same prace

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ E. Melaniuk, *Przestępczość wobec dzikich zwierząt w ujęciu prawnokryminologicznym...*, s. 130–160.

²² *Natura 2000 w Polsce*, <https://natura2000.gdos.gov.pl>, <https://natura2000.gdos.gov.pl/natura-2000-w-polsce> (dostęp: 14.05.2022).

²³ Dz.U. 2004, nr 92, poz. 880.

²⁴ *Natura 2000 w Polsce...*

nad Koncepcją sieci Natura 2000 opierały się wyłącznie na treściach publikacji naukowych, jak i najlepszej wiedzy naukowców czy dokumentach. Ten sposób inwentaryzacji sprawił, iż koszty tego przedsięwzięcia były niewielkie. Burzliwy proces wdrażania sieci Natura 2000 poskutkowało tym, że w obecnej chwili projekt ten stanowi 20% terytorium naszego państwa²⁵.

Biorąc pod uwagę to, jakim niebezpieczeństwem jest dla natury, a tym samym dla nas nielegalny przemysł i handel zwierzętami oraz roślinami wymierającymi, to konieczne było zintensyfikowanie inspekcji właśnie w tym obszarze, a przyczynia się do tego prawo o randze międzynarodowej²⁶. W tym miejscu trzeba wspomnieć o tzw. konwencji waszyngtońskiej, której brzmienie zatwierdziło 80 przedstawicieli poszczególnych państw. Stało się to 3 marca 1978 r. w Waszyngtonie. Pełna nazwa dokumentu w języku angielskim to *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora* (CITES). Jednak konwencja ta nie została wdrożona natychmiastowo. Stało się to dwa lata później – 1 lipca 1975 r. została ratyfikowana przez państwa-strony konwencji. Tymczasem liczba państw-stron wynosi 183 i może ciągle wzrastać, gdyż konwencja jest otwarta²⁷. Ciekawostką jest to, iż wszystkie państwa członkowskie UE są stronami konwencji, jak i sama Unia Europejska (od 2015 r.). Treść CITES została spisana w pięciu językach, m.in. rosyjskim, angielskim, chińskim, francuskim, hiszpańskim. Jest ona depozytem rządu Szwajcarii. Jeśli nastąpi konflikt między państwami-stronami konwencji, to muszą one podlegać negocjacjom pomiędzy interesantami. Gdy negocjacje są bezskuteczne i państwa-strony nie odnajdą konsensusu, w takiej sytuacji są one upoważnione poddać rozstrzygnięciu swój spór Stałemu Trybunałowi Arbitrażowemu w Hadze. Rozstrzygnięcia Stałego Trybunału Arbitrażowego są wiążące dla stron. Aby wypowiedzieć CITES, obligatoryjne jest złożenie wypowiedzenia. Niesie ono ze sobą skutki prawne dopiero po roku od pozyskania przez rząd szwajcarski zawiadomienia²⁸. Definicja handlu ujęta jest zgoła inaczej niż jej standardowe rozumienie. Handel bowiem nie jest procesem sprzedaży, ale w myśl konwencji „oznacza eksport, reeksport, import i sprowadzenie z morza”²⁹. Normowanie handlu jako tranzytu, wywozu z kraju, eksportu okazu, który został uprzednio wywieziony, sprowadzenie nowych gatunków, przemytu, jak i jego przeładunku umożliwia kompleksową ochronę gatunków roślin i zwierząt zagrożonych wyginięciem³⁰.

²⁵ Tamże.

²⁶ M. Chackiewicz, *Ekologiczne i społeczne aspekty przemytu ginących gatunków roślin i zwierząt...*

²⁷ A. Kepel, B. Kala, *CITES w Polsce i Unii Europejskiej*, Poznań 2016, s. 13.

²⁸ D. Polek-Hawranek, *Prawnokarne aspekty przemytu fauny i flory w świetle międzynarodowego i polskiego ustawodawstwa...*

²⁹ Dz.U. 1991, nr 27, poz. 112.

³⁰ E. Melaniuk, *Przestępczość wobec dzikich zwierząt w ujęciu prawno-kryminologicznym...*, s. 130–160.

Cały system zasad funkcjonowania organów i kontroli CITES bazuje na rozbudowanej sieci zezwoleń i świadectw, które rozdysponowywane są w ramach bezpiecznego środowiska handlu florą i fauną podlegających jej ochronie. Dokumenty te przyznają wskazane organy administracyjne państw konwencji. W trzech załącznikach CITES wyznaczone zostały trzy poziomy reglamentacji gatunków zagrożonych wyginięciem. Załącznik I uwzględnia okazy wymierające. Handel nimi podlega starannej reglamentacji i zgodny z prawem jest tylko w nadzwyczajnych przypadkach. Co więcej, kiedy chcemy eksportować okazy uwzględnione w załączniku pierwszym, konwencja narzuca konieczność uprzedniego starania się i uzyskania zezwolenia. Załącznik II uwzględnia okazy, których nie możemy jeszcze zaliczyć do tych zagrożonych wyginięciem, ale istnieje wysokie ryzyko, iż takimi się staną. Dodatkowo chronione są również gatunki bliźniaczo podobne do tych zagrożonych, aby usprawnić ich proces monitorowania. Załącznik III uwzględnia okazy, co do których nastąpiło tylko czasowe bądź stałe ograniczenie obrotu. Co ważne, ograniczenie takie nastąpiło tylko przez jedną stronę. Ten załącznik ma szczególne znaczenie w kooperacji pomiędzy poszczególnymi krajami. Również eksporter tych okazów zobligowany jest do ubiegania się o zezwolenie. Uregulowane jest to w art. 5 Konwencji. Zezwolenie na eksport musi zawierać:

- a) tytuł konwencji,
- b) nazwę i pieczęć organu administracyjnego, który je wydał,
- c) numer kontrolny przydzielony przez organ administracyjny.

Każdorazowa wysyłka okazów objętych ochroną w konwencji zobowiązuje do ubiegania się o osobne zezwolenie lub zaświadczenie. Jak wskazuje art. 6 ust. 7, „Jeżeli jest to wskazane i możliwe, organ administracyjny może opatrzyć okaz znakiem pozwalającym na jego identyfikację. Przez »znak« rozumie się wszelkie niedające się zetrzeć piętna, plomby ołowiane, pieczęcie lub inne odpowiednie środki umożliwiające identyfikację okazów i sporządzone w sposób utrudniający jego naśladownictwo przez osoby niepowołane, tak dalece, jak tylko jest to możliwe”³¹.

Przypisanie gatunków roślin i zwierząt do jednego z trzech załączników jest w dużej mierze zdeterminowane przez skalę zagrożenia, które powstaje w wyniku eksploatacji natury w celu ich dalszej sprzedaży na rynku międzynarodowym³². Państwa-strony konwencji mogą modyfikować listę gatunków objętych ochroną przez poszczególne załączniki. Dzieje się to na skutek głosowania, które odbywa się na Konferencji sygnatariuszy CITES.

³¹ Dz.U. 1991, nr 27, poz. 112.

³² Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, <https://eur-lex.europa.eu>, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4547333> (dostęp: 14.05.2022).

Istnieje wszakże odmienny sposób usunięcia bądź wyłączenia gatunków zagrożonych wyginięciem z konwencji. Jest to tzw. procedura korespondencyjna. Wyjątkiem jest załącznik III, gdzie warunkiem zadowalającym będzie pojedynczy wniosek sygnatariuszy konwencji. Wniosek ten nie musi uzyskać aprobaty innych państw-stron konwencji. Transformacja w trzecim z kolejności załączniku możliwa jest w każdym czasie. Wszakże zalecane jest, aby modyfikacje te były przeprowadzane, o ile to możliwe, w równoległym czasie jak zmiany w załączniku pierwszym i drugim. Jeżeli sygnatariusze konwencji mają uwagi co do włączenia danych taksonów, to mogą wyrazić swoje wątpliwości w zastrzeżeniu. W takim wypadku strona, która złożyła zastrzeżenie, jest wyłączona z regulacji dotyczących handlu, tj. postępuje się z nią w taki sposób, jakoby nie była państwem-stroną Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem. Wskazane jest jednak, aby państwa zgłaszające zastrzeżenia brały pod uwagę, sporządzając analizy i okresowe raporty, wartość całkowitej sprzedaży tychże gatunków, które następnie przesyłane są do Sekretariatu CITES. Jeśli państwo sygnalizuje wątpliwości co do wyłączenia danego okazu z załącznika I konwencji waszyngtońskiej, to powinno je traktować analogicznie do tych, które znajdują się w załączniku II. Sumując liczbę gatunków chronionych przez trzy załączniki CITES, okazałoby się, że jest ich blisko 40 tys. Większość tej liczby stanowią rośliny (ok. 86%)³³.

Aby wszystkie państwa interpretowały i wdrażały w życie przepisy CITES w analogiczny sposób, a także reagowały na przekształcanie się warunków naturalnych czy zmieniające się dynamicznie zapotrzebowanie na ochronę poszczególnych gatunków, potrzebne są odpowiednie dokumenty. Dokumenty te dzielą się na rezolucje i decyzje. Aprobowane są one przez państwa-strony konwencji w czasie trwania Konferencji Stron. Dokumenty, które mają charakter wykonawczy, starają się precyzować przepisy konwencji, które mają charakter ogólny, pozwalając przy tym, aby ich interpretacja przebiegała w sposób koherentny, nazywamy rezolucjami. O czym warto wspomnieć, zazwyczaj regulacje te nie są wiążące. Natomiast dokumenty, które zatwierdzane są na Konferencji, w której biorą udział sygnatariusze stron CITES, są zazwyczaj dedykowane konkretnym adresatom. Osobnym rodzajem dokumentów są notyfikacje. Sekretariat CITES wykorzystuje je do komunikacji z sygnatariuszami CITES. Mieszczą się w nich niezbędne informacje dotyczące funkcjonowania całej sieci ochrony CITES, m.in. terminy spotkań oraz ich tematy, wykładnia poszczególnych norm, treść decyzji i rekomendacji wydawanych przez stałe komitety Konwencji o między-

³³ A. Kepel, B. Kala, *CITES w Polsce i Unii Europejskiej...*, s. 14, 15.

narodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem. Kompleks wydanych notyfikacji z adnotacją, które wciąż obowiązują, można znaleźć na oficjalnej stronie internetowej Sekretariatu Konwencji Waszyngtońskiej. Dokumenty, które mają charakter subsydiarny i nie są przedmiotem prac Komitetów, nazywamy dokumentami pomocniczymi, natomiast wszystkie te, które są przedmiotem obrad, nazywamy dokumentami. Sprawozdania przygotowuje się na podstawie treści spotkań organów kolegialnych konwencji waszyngtońskiej. Często informują one, jakie wnioski zostały podjęte przez dany organ. Jako podgrupę dokumentów, którą można by wyodrębnić, są raporty. Sporządzane są przez grupy robocze lub komitety. Następnie z treścią raportów zapoznają się organy, które wydały polecenie ich sporządzenia. Osobniczy charakter posiadają dwie formy sprawozdań, które sporządzane są przez konkretnych sygnatariuszy konwencji. Są to krajowe raporty roczne oraz krajowe raporty dwuletnie. W pierwszym z nich znajdują się informacje dotyczące m.in. liczebności gatunków zagrożonych wyginięciem i objętych ochroną CITES, dane na temat tego, jak dużo wydawanych jest zezwoleń i świadectw wnioskodawcom. Przedstawiane są w nich również informacje na temat wymiany handlowej gatunkami objętymi ochroną CITES, którą skuteczniało dane państwo-strona konwencji, oraz informacje dotyczące przymusowego wywłaszczenia na rzecz państwa okazów zagrożonych wyginięciem, tj. konfiskaty. Takiej konfiskaty mogą dokonać tylko odpowiednio wyznaczone do tego służby, które stwierdzą, że ich przewóz odbył się bez wymaganych dokumentów. Takimi dokumentami są wcześniej już wspomniane zezwolenia czy świadectwa. Natomiast z drugiego z nich dowiemy się o wdrażaniach CITES przez konkretne unormowania prawne, które mogą przybierać formę działalności prawnej, wykonawczej lub administracyjnej. Raport ten powinien być podstawą refleksji danego państwa-strony konwencji, czy w sposób prawidłowy i wystarczający realizuje ochronę gatunków zagrożonych wyginięciem. Jest on materiałem ewaluacyjnym. Pozwala określić wartość ustanowionych przepisów prawnych. Konferencja Stron może skierować żądanie, aby państwo-strona konwencji sporządziła ponadplanowy tzw. raport specjalny. Raport specjalny zazwyczaj uzupełnia konieczne informacje, które nie zostały zawarte w raportach rocznych czy dwuletnich³⁴.

Aby dana konwencja mogła spełniać swoje cele, konieczne jest utworzenie odpowiednich organów, które są niezbędne do zapewnienia ich realizacji. W przypadku Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem organy te dzielą się na dwie kategorie, tj. organy administracyjne oraz organy naukowe. Potwierdza to

³⁴ Tamże, s. 15, 16.

treść art. 9, który nakazuje każdemu sygnatariuszowi utworzyć „jeden lub więcej organów administracyjnych właściwych do wydawania zezwoleń lub świadectw w imieniu tej Strony” oraz „jeden lub więcej organów naukowych”³⁵. Dodatkowo każde państwo-strona konwencji musi poinformować rząd kraju, w którym znajduje się oryginalna treść CITES, o nazwie nowego organu administracyjnego, który tym samym zostanie upoważniony do tego, aby kontaktować się z pozostałymi sygnatariuszami konwencji oraz Sekretariatem. Oprócz nazwy powinien zostać podany adres organu administracyjnego do celów wyżej wymienionej Konwencji. Jeśli zaszłyby jakiekolwiek modyfikacje, których przedmiotem byłoby wyznaczenie lub upoważnienie w obrębie art. 9 Konwencji, strona zainteresowana ma obowiązek zgłosić je Sekretariatowi, aby ten mógł powiadomić o tym pozostałe państwa-strony. Organ administracyjny zobligowany jest również dostarczyć odbitki stempli oficjalnej pieczęci oraz innych oznakowań, które wykorzystywane są do zweryfikowania autentyczności wydawanych zezwoleń, czy też świadectw³⁶. Podstawą funkcjonowania Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem są dwa kluczowe organy, tj. Sekretariat CITES oraz Conference of the Parties (CoP) – Konferencja Stron CITES. Prace tych organów wspomagają: Komitet Stały, Komitet do spraw Roślin oraz Komitet do spraw Zwierząt³⁷.

Sekretariat ogłasza, czy Konferencja Stron doszła do skutku. Nie może to nastąpić później niż dwa lata po wcieleniu w życie CITES. Natomiast zwoływanie sesji zwyczajnych Konferencji jest kompetencją Konferencji Stron. Musi czynić to co najmniej raz dwa lata. Jeśli Komisja stwierdzi, że zachodzi potrzeba częstszego zwoływania sesji zwyczajnych Konferencji, może to uczynić. Sesje nadzwyczajne powołuje się na pisemne żądanie, które zostało wystosowane przez co najmniej jedną trzecią stron. Żądanie to musi mieć formę pisemną. Każdorazowo na sesjach zwyczajnych dozwolone jest określenie konkretnego czasu i miejsca kolejnej sesji zwyczajnej. Na dwóch wcześniej wymienionych rodzajach sesji Konferencji (sesji zwyczajnej, sesji nadzwyczajnej) państwa-strony są upoważnione do tego, aby: „a) podejmować wszelkie decyzje konieczne dla umożliwienia Sekretariatowi wykonywania jego obowiązków oraz podejmować postanowienia finansowe; b) rozpatrywać i przyjmować poprawki do załączników I i II zgodnie z artykułem XV; c) dokonywać przeglądu postępu osiągniętego w dziedzinie odbudowy i zachowania gatunków objętych załącznikami I, II i III; d) otrzymywać i rozważać wszelkie sprawozdania przedstawione przez Sekretariat

³⁵ Dz.U. 1991, nr 27, poz. 112.

³⁶ Tamże.

³⁷ A. Kepel, B. Kala, *CITES w Polsce i Unii Europejskiej...*, s. 16.

lub którąkolwiek Stronę; oraz e) jeżeli jest to wskazane, wydawać zalecenia w celu usprawnienia stosowania niniejszej konwencji³⁸. Podmioty, takie jak Międzynarodowa Agencja Energii (ang. International Energy Agency, skrót IEA) czy Organizacja Narodów Zjednoczonych (ang. United Nations – skrót UN), jak również wchodzące w jej skład pomniejsze organizacje wyspecjalizowane oraz dowolne państwo, które nie jest sygnatariuszem CITES, mogą mieć swoich reprezentantów na sesjach Konferencji. Owi reprezentanci mają funkcję obserwatorów, którzy są pozbawieni prawa głosu³⁹. W głównej mierze największe kwestie sporne powstają, kiedy omawiana jest możliwość wprowadzenia albo usunięcia konkretnych gatunków z dwóch pierwszych załączników. Występuje wtedy polaryzacja stanowisk państw-stron i rzadko kiedy udaje się wypracować konsensus. Różnice zdań finalnie rozstrzyga się przez głosowanie. W dużej mierze, aby przegłosować konkretny postulat, potrzeba $\frac{3}{4}$ głosów sygnatariuszy Konwencji, którzy są czynnymi uczestnikami głosowania. Uczestnicy głosując, zaznaczają wybrane pola tak/nie. Osoby, które wstrzymały się od głosu, nie są wliczane do końcowego wyniku głosowania⁴⁰. Sekretariat CITES został utworzony przez Dyrektora Generalnego Programu Ochrony Środowiska Organizacji Narodów Zjednoczonych. Stało się to po wejściu w życie CITES. Sekretariat Konwencji odpowiada za a) przygotowanie i zorganizowanie Konferencji Stron i zapewnienie jej sprawnego przebiegu, b) przedsięwzięcie badań naukowych oraz technicznych, które ułatwią stosowanie CITES (badaniu poddane są również przepisy prawne, których winno się przestrzegać przy transporcie i pakunku okazów objętych konwencją waszyngtońską), c) zapoznanie się ze sprawozdaniami państw-stron konwencji i domaganie się informacji, które są niezbędne dla pełnego stosowania konwencji, d) zobligowany jest do obserwowania, które reguluje konwencja, cyklicznie publikuje i kolportuje wśród sygnatariuszy konwencji aktualne wydania załączników oraz informacje, które pozwalają na uproszczenie procesu identyfikacji okazów tych gatunków, które ujęte zostały w I, II i III załączniku, e) sporządzanie sprawozdań rocznych (ich treść łączy się bezpośrednio z pracą Sekretariatu) oraz innych sprawozdań (państwa-strony mogą wyrazić życzenie w czasie trwania Konferencji Stron, aby taki dokument powstał), h) wydawanie zaleceń, które dotyczą realizacji celów i faktycznego stosowania konwencji (wraz z wymianą wiadomości naukowych czy technicznych), i) wywiązywanie się z innych funkcji, które zostały mu powierzone przez sygnatariuszy konwencji⁴¹.

³⁸ Dz.U. 1991, nr 27, poz. 112.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ A. Kepel, B. Kala, *CITES w Polsce i Unii Europejskiej...*, s. 17.

⁴¹ Dz.U. 1991, nr 27, poz. 112.

Komitet Stały (ang. Standing Committee) przedkłada Sekretariatowi wytyczne, które mają przede wszystkim charakter polityczny. Stały Komitet pełni dozór nad budżetem Sekretariatu. Dodatkowo, gdy jest to konieczne, koordynuje i pełni funkcję nadzorczą nad pracą pozostałych komisji i grup roboczych. Wypełnia również zadania, które zostały zlecone mu przez Konferencję Stron. Nadto sporządza projekty uchwał, które następnie podlegają rozpatrzeniu przez Konferencję Stron. Państwa-strony reprezentujące Amerykę Północną, Afrykę, Amerykę Środkową i Południową wraz z Karaibami i Oceanią, Afryka, Europa, Azja tworzą Komitet Stały. Liczba reprezentantów uzależniona jest od państw-stron w danym regionie. W czasie zwyczajnej Konferencji Stron każdorazowej weryfikacji podlega skład Komitetu Stałego. Oprócz tego skład Komitetu tworzą następujące organy:

- rząd Szwajcarii, tj. depozytariusz,
- organizator kolejnej Konferencji Stron,
- uprzedni organizator Konferencji Stron.

Depozytariusz ma prawo głosu tylko w sytuacji, gdy potrzebne jest rozstrzygnięcie remisu, który stał się skutkiem głosowania. Uprzedni i następny organizator Konferencji Stron nie ma prawa głosu. Członkowie Komitetu Stałego wybierają spośród siebie przewodniczącego, jego zastępcę oraz wiceprzewodniczącego. Obserwatorem posiedzenia Komitetu Stałego może być każda Strona, która nie wchodzi w skład Stałego Komitetu. Dodatkowo przewodniczący posiada przywilej zapraszania obserwatorów z każdego zakątka globu czy organizacji. Regulamin Stałego Komitetu w art. 4 upoważnia organizację pozarządową do wzięcia udziału w posiedzeniach Stałego Komitetu. Organizacje te również będą wtedy uczestniczyć w posiedzeniu w charakterze obserwatora⁴². Za wiedzę ekspercką odpowiedzialne są dwa komitety, tzn. Komitet ds. Zwierząt oraz Komitet ds. Roślin. Wiedza ekspercka członków wyżej wymienionych Komitetów obejmuje wiadomości z biologii i dziedzin, które dotyczą rozszerzonej wiedzy o zwierzętach i roślinach. Ważne jest to, iż wskazane zwierzęta i rośliny są lub przypuszczalnie mogą być przedmiotem wprowadzenia czasowego lub stałego ograniczenia wolnego obrotu, który dopuszcza Konwencja⁴³.

Do rodzimego porządku prawnego CITES została przyjęta w 1989 r. W Dzienniku Ustaw pojawiła się dwa lata później (1991 r.). Wraz z przyjęciem członkostwa w UE Polska nabyła obowiązek zaimplementowania do prawa krajowego przepisów karnych, które będą dotyczyły materii konwencji CITES,

⁴² *Standing Committee*, <https://cites.org>, <https://cites.org/eng/disc/sc.php> (dostęp: 14.05.2022).

⁴³ Rozporządzenia Unii Europejskiej dotyczące handlu dziką florą i fauną. Wprowadzenie do Konwencji CITES, <https://ec.europa.eu>, https://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/trade_regulations/KH7707262PLC.pdf (dostęp: 14.05.2022).

tj. nielegalnego handlu gatunkami roślin i zwierząt zagrożonych wyginięciem. Jako pierwsze przepisy te wprowadzono w ustawie o ochronie zwierząt z dnia 21 sierpnia 1997 r. Dotyczyła ona tylko zwierząt, dlatego też konieczna była szybka zmiana przepisów. Nastąpiła ona z wejściem w życie nowelizacji ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 października 1991 r., której treść obejmowała już ochroną nie tylko zwierzęta, ale i rośliny zagrożone wyginięciem. Współcześnie ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody jest naczelnym aktem prawnym w naszym kraju, który zabezpiecza przepisami o charakterze karnym okazy wymierające⁴⁴. W art. 128a czytamy wprost o tym, iż „Kto handluje okazami gatunku podlegającego ochronie [...] w liczbie większej niż nieznaczna, w takich warunkach lub w taki sposób, że ma to wpływ na zachowanie właściwego stanu ochrony gatunku, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”⁴⁵. W ustawie o ochronie przyrody znajdują się również przepisy, który mają charakter blankietowy. Pozwalają one w sposób bezpośredni karać adresatów normy za złamanie przepisów UE na gruncie polskiego porządku prawnego⁴⁶. Ustawa ta wyróżnia dwa rodzaje zachowań, które podlegają penalizacji, a mianowicie:

- 1) transport bez wymaganych zezwoleń przez oficjalną granicę UE (zawarte są one w art. 61 ust. 1) bądź przeciw warunkom jednostce określonego gatunku, który objęty jest ochroną (art. 61 ust. 1),
- 2) złamanie regulacji UE odnoszących się do obrotu dziką florą i fauną poprzez:
 - a) „nieprzedkładanie zgłoszenia importowego,
 - b) używanie okazów określonych gatunków w innym celu niż wskazany w zezwoleniu importowym,
 - c) korzystanie w sposób nieuprawniony ze zwolnień od nakazów przy dokonywaniu obrotu sztucznie rozmnożonymi roślinami,
 - d) oferowanie zbycia lub nabycia, nabywanie lub pozyskiwanie, używanie lub wystawianie publicznie w celach zarobkowych, zbywanie, przetrzymywanie lub przewożenie w celu zbycia okazów określonych gatunków roślin lub zwierząt,
 - e) używanie zezwolenia albo świadectwa dla okazu innego niż ten, dla którego było ono wydane,
 - f) składanie wniosku o wydanie zezwolenia importowego, eksportowego, reeksportowego lub świadectwa bez poinformowania o wcześniejszym odrzuceniu wniosku”⁴⁷.

⁴⁴ D. Polek-Hawranek, *Prawnokarne aspekty przemytu fauny i flory w świetle międzynarodowego i polskiego ustawodawstwa...*

⁴⁵ Dz.U. 2004, nr 92, poz. 880.

⁴⁶ D. Polek-Hawranek, *Prawnokarne aspekty przemytu fauny i flory w świetle międzynarodowego i polskiego ustawodawstwa...*

⁴⁷ Dz.U. 2004, nr 92, poz. 880.

W myśl przepisów Unii Europejskiej organem, który pełni funkcję zarządzającą w obrębie protekcji gatunków zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem przez normowanie obrotu nimi, jest Minister ds. Środowiska. Państwowa Rada Ochrony przyrody jest natomiast organem naukowym. Materia ta została uregulowana w rozporządzeniu rady (WE) nr 338/97 z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi⁴⁸. W wyżej wymienionym rozporządzeniu gatunki, które są objęte regulacjami, podzielone zostały na aneksy, kolejno A, B, C oraz D. Analogicznie jak w załącznikach CITES, każdy aneks wprowadza odmienne ograniczenia. Ta regulacja prawna wdraża kompletny zbiór unormowań prawnych konwencji waszyńgtońskiej, ponadto wprowadza odmienne ograniczenia i zasady⁴⁹, np. w art. 8 czytamy, że niedozwolone jest kupno oraz sama jego propozycja, ale też pozyskiwanie i przechowywanie, które ma charakter handlowy okazów objętych załącznikiem A. Od tego zakazu ustanowione zostały odstępstwa i możliwości, które dają sposobność zwolnienia z tych regulacji poszczególnych okazów⁵⁰. Warto wspomnieć, iż rozporządzenie to nakłada na RP powinność wdrożenia sankcji karnych za określone działania, które są skierowane przeciwko roślinom i zwierzętom, które są objęte ochroną CITES. Polska w pełni zrealizowała art. 16 rozporządzenia nr 338/97, który ją do tego obligował. Niejednokrotnie zdarza się, że dochodzi do tzw. zbiegu przepisów. Jest to sytuacja, w której identyczna czynność wyczerpuje przesłanki czynów zabronionych, które są sankcjonowane w minimum dwóch różnych przepisach ustawy o charakterze karnym, np. art. 270 oraz 272 kodeksu karnego z odpowiednim aneksem znajdującym się w rozporządzeniu Rady nr 338/97, który wymusza posiadanie odpowiednich dokumentów uprawniających do przejazdu z gatunkami zagrożonymi. Przemytnik łamie rozporządzenie Rady, ponieważ nie posiada wymaganego dokumentu, ponadto łamie art. 270, ponieważ „w celu użycia za autentyczny podrabia lub przerabia dokument lub takiego dokumentu jako autentycznego używa” oraz art. 272 „wyłudza poświadczenie nieprawdy przez podstępne wprowadzenie w błąd funkcjonariusza publicznego lub innej osoby upoważnionej do wystawienia dokumentu”⁵¹. W takiej sytuacji sądy stosują naczelną zasadę, która dotyczy odpowiedzialności karnej, tj. jeden i ten sam czyn jest tylko jednym przestępstwem. Trzeba zauważyć, że nie zawsze ilość sankcjonowanych czynów decyduje o dotkliwości skutków,

⁴⁸ D. Polek-Hawranek, *Prawnokarne aspekty przemytu fauny i flory w świetle międzynarodowego i polskiego ustawodawstwa...*

⁴⁹ Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, www.salamandra.org.pl, <http://www.salamandra.org.pl/prawocites.html> (dostęp: 14.05.2022).

⁵⁰ Dz.U. L 61 z 3.03.1997.

⁵¹ Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553.

czy też o wielości osób pokrzywdzonych. Dlatego przy ustalaniu jedności albo wielości czynów pod uwagę brane jest zachowanie sprawcy, jego motyw. Innymi słowy, czynność, którą możemy interpretować jako pojedynczą wolę, kwalifikujemy jako jedno zachowanie, rozdzielnie od tego, jakie skutki i jaką ich ilość wywołało to zachowanie, a także ile norm zostało z tego powodu naruszonych. W sytuacji, kiedy nastąpi zbieg przepisów, sąd zasądza największy wymiar kary, który przewidują naruszone przepisy. Jeśli normy wskazują bliźniaczą sankcję, to rozstrzygnięcie powinno opierać się na przepisie, który najtrafniej ujmuje charakter przestępczego czynu⁵². Zbieg przepisów normuje art. 11 kk.⁵³

Biorąc pod uwagę skalę, jak również złożoność problemu, jakim jest nielegalny przemysł i handel gatunkami roślin i zwierząt zagrożonych wyginięciem, potrzebne są uregulowania prawne na szczeblu krajowym oraz międzynarodowym. Stworzone zostały zatem instytucje oraz organizacje, które mają charakter legislacyjny, ale również kontrolny. Konwencja waszyngtońska, przepisy UE czy nasze rodzime ustawodawstwo są narzędziami, które starają się w skuteczny sposób ograniczać skalę tego nielegalnego procederu. Przemysłowcy są jednak kreatywni i wymyślają co rusz nowe sposoby oszukania Izby Celnej. Konieczne jest zatem ciągle doskonalenie organów oraz sposobu i szybkości przeciwdziałania. Mimo tego, iż nasz kraj jest sygnatariuszem konwencji waszyngtońskiej, wprowadził do swojego porządku prawnego przepisy UE, to niestety świadomość polskiego społeczeństwa dotycząca nielegalnych czynów związanych z brakiem ochrony gatunków zagrożonych wyginięciem jest niewielka. Obok zorganizowanego działania o charakterze operacyjnym potrzebne jest również działanie o charakterze edukacyjnym, czego konsekwencją byłoby zwiększenie świadomości prawnej polskiego społeczeństwa. Działanie takie spełniałoby funkcję profilaktyczną, a tym samym prowadziło do zmniejszenia skali tego nielegalnego procederu. Edukacja na ten temat powinna objąć nie tylko najmłodszych, a więc dzieci i młodzież w wieku szkolnym, ale także całe społeczeństwo włącznie z organami, których kompetencje łączą się z chronieniem gatunków zagrożonych wyginięciem w sposób bezpośredni lub pośredni. Spowoduje to, iż kontrole będą bardziej rzetelne, a treść merytoryczna orzeczeń takich organów będzie tworzona w sposób kompletny i sprawny. Dopiero wtedy w pełni będziemy chronić nasze środowisko oraz egzekwować przepisy dotyczące ochrony gatunków zagrożonych wyginięciem.

⁵² E. Kozłowska, *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy (art. 11)*, www.infor.pl, <https://www.infor.pl/prawo/kodeks-karny/odpowiedzialnosc-karna/221747,Kumulatywny-zbieg-przepisow-ustawy-art-11.html> (dostęp: 14.05.2022).

⁵³ Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553.

Bibliografia

- Chackiewicz M., *Ekologiczne i społeczne aspekty przemytu ginących gatunków roślin i zwierząt*, depot.ceon.pl, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6474/444.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (dostęp: 14.05.2022).
- Chackiewicz M., *Wybrane niebezpieczeństwa i zagrożenia związane z przemysłem ginących gatunków flory i fauny*, depot.ceon.pl, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6490/21.pdf?sequence=1>, s. 1 (dostęp: 14.05.2022).
- Clapiers de Vauvenargues de L., *Uwagi i myśli*, Księgarnia Polska B. Połonieckiego, Lwów 1909.
- Kepel A., Kala B., *CITES w Polsce i Unii Europejskiej*, Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”, Poznań 2016.
- Kudławiec A., *Odkrycia geograficzne – zarys historyczny*, Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, Lwów 1938.

Akty prawne

- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.
- Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553.
- Dz.U. 1991, nr 27, poz. 112.
- Dz.U. L 61 z 3.03.1997.
- Dz.U. 1928, nr 36, poz. 332.
- Dz.U. 1997, nr 111, poz. 724.
- Dz.U. 2004, nr 92, poz. 880.
- Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, <https://eur-lex.europa.eu>, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4547333> (dostęp: 14.05.2022).
- Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, www.salamandra.org.pl, <http://www.salamandra.org.pl/prawocites.html> (dostęp: 14.05.2022).
- Rozporządzenia Unii Europejskiej dotyczące handlu dziką florą i fauną. Wprowadzenie do Konwencji CITES, <https://ec.europa.eu>, https://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/trade_regulations/KH7707262PLC.pdf (dostęp: 14.05.2022).

Netografia

- Handel. Historia i współczesność*, <http://www.handlowe.szkolenia24h.pl>, <http://www.handlowe.szkolenia24h.pl/poradnik/handel-historia-i-wspolczesnosc/1100/> (dostęp: 14.05.2022).
- Jedwabny Szlak*, pl.wikipedia.org, https://pl.wikipedia.org/wiki/Jedwabny_Szlak (dostęp: 14.05.2022).
- Kozłowska E., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy (art. 11.)*, www.infor.pl, <https://www.infor.pl/prawo/kodeks-karny/odpowiedzialnosc-karna/221747,Kumulatywny-zbieg-przepisow-ustawy-art-11.html> (dostęp: 14.05.2022).
- Melaniuk E., *Przestępczość wobec dzikich zwierząt w ujęciu prawno-kryminologicznym*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2019, (26), s. 130–160, <https://doi.org/10.5281/zenodo.3751712>.
- Natura 2000 w Polsce*, <https://natura2000.gdos.gov.pl>, <https://natura2000.gdos.gov.pl/natura-2000-w-polsce> (dostęp: 14.05.2022).

Polek-Hawranek D., *Prawnokarne aspekty przemytu fauny i flory w świetle międzynarodowego i polskiego ustawodawstwa*, repozytorium.ka.edu.pl, https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/25012/Polak_Prawnokarne_aspekty_przemytu_fauny_i_flory_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 14.05.2022).

Standing Committee, <https://cites.org>, <https://cites.org/eng/disc/sc.php> (dostęp: 14.05.2022).

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest rozwój handlu gatunkami zagrożonymi wyginieciem oraz przedstawienie międzynarodowych i krajowych regulacji prawnych ograniczających ich nielegalny obrót. Celem tekstu jest ukazanie międzynarodowych i krajowych norm prawnych, które zapewniają ochronę przed tą nielegalną działalnością. Wskazano również, jak duża jest skala tego zjawiska, gdzie ono występuje i kto w nim uczestniczy.

Słowa kluczowe: nielegalny handel, ochrona gatunków zagrożonych wyginieciem, przemyt, CITES.

Summary

The subject of the article is the development of trade in endangered species and the presentation of international and national legal regulations limiting their illegal trade. The aim of the text is to present the international and national legal standards that provide protection against this illegal activity. I also indicate how large the scale of this phenomenon is, where it is located and who participates in it.

Key words: illegal trade, endangered species protection, smuggling, CITES.